

Nyugdíjpolitikai kihívások és kommunikációs megoldások

Pension Policy Challenges and Communication Solutions

MIHÁLY NIKOLETT – KOMÁROMI NÁNDOR – LEHOTA JÓZSEF

Tanulmányunk legfontosabb kérdése, hogy milyen nyugdíjpolitikai eljárásokkal lehet hatékonyan reagálni egy előregedő társadalom kihívásaira, a munkavállalók összetételének változásaira. Kiemelt hangsúlyt kap annak vizsgálata, hogy a lehetséges nyugdíjpolitikai szabályozásoknak milyen társadalmi beágyazhatósága van, illetve az esetleges változásokat milyen kommunikációs eszközökkel érdemes megvalósítani. Kutatásunk egy nagyobb projekt előkutatásának minősül. Nemzetközi nyugdíjreformok jellegzetességeit és kommunikációs gyakorlatait gyűjti össze irodalmi elemzés és összehasonlító munka segítségével, és primer vizsgálati eszközöket használ.

Kulcsszavak: nyugdíjpolitika, nyugdíjreform, kommunikációs gyakorlat

The most important question of our study how pension policy procedures to effectively respond to the challenges of an aging population, changes in the composition of the workers. The main issue of our paper is how pension policy can effectively respond to the challenges of an aging population, to changes of demographic transition. It is very important to examine whether changes to pension policy is adopted to groups in society, what means of communication should be used. Our research is a major project preparation (pilot study). We examine the characteristics of the pension reforms in international literature (secondary research), and also we use primary methods (interviews, survey).

Keywords: pension policy, pension reform, communication practices

1. Bevezetés

Egy ország gazdasági, szociális, politikai (és több más vonatkozású) *stabilitásának* alapvető kérdése, hogy miként működik, hogyan szabályozott az általánosan bevezetett és a lakosság által elfogadott nyugdíjrendszer (egyáltalán van-e ilyen). Hogy egy rendszerben miként alakul az állami, foglalkoztatás alapú (vállalati), valamint az egyéni megtakarítások közötti megosztás, az elsősorban *makroökonómiai, gazdaságmatematikai* kérdés. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a szabályozás hagyományai, a korábbi sikeres/sikertelen reformok hatásai befolyásolni fogják annak *társadalmi beágyazhatóságát*, a különböző társadalmi csoportok reakcióit. A nyugdíjrendszerek, a nyugdíjreformok kialakítása előtt fontos tehát, hogy képet kapjunk a rendszer lehetséges fogadtatásáról. Meg kell ismerni társadalom különböző rétegeinek, csoportjainak jellemző *nyugdíjjal kapcsolatos attitűdjeit és kompetenciát is*.

Mivel *általános jelenség a társadalmak demográfiai szerkezetének változása*, jellemzően a társadalom *előregedése*, ezért a nyugdíjrendszer alakításának témaköre vitathatatlanul *fontos és időszerű*. Elsősorban azt vizsgáljuk tehát, hogy a lehetséges nyugdíjpolitikai szabályozásoknak milyen társadalmi beágyazhatósága van, illetve az esetleges változásokat *milyen kommunikációs eszközökkel érdemes megvalósítani*. Kutatásunk egy tervezett későbbi, nagyobb projekt előkutatásának minősül.

2. Anyag és módszer

A kutatás témakörét, célját a Bevezetésben már megfogalmaztuk. A kutatás módszere tervezetten a hagyományos szerkezetet követi:

Első lépésként *szekunder kutatást* végzünk. Áttekintjük a témakör nemzetközi és hazai irodalmát, a fellelhető forrásokat rendszerezzük, összevetjük, értékeljük.

Második lépésként egy kiválasztott célcsoport körében *megalapozó kvalitatív kutatást* végzünk. A célcsoport jelen esetben SZIE GTK hallgatóit jelentette, a kutatás módszere a személyes interjú volt. A célcsoport kiválasztását nemcsak a könnyű elérhetőség indokolta, hanem az is, hogy kifejezetten kíváncsiak voltunk arra, hogy azok, akik a távoli jövőben lesznek nyugdíjasok mennyire tájékozottak ebben a témakörben, milyen várakozásaik vannak, mennyire tudatosan viselkednek, milyen kommunikációt fogadnának el.

Harmadik lépésként *kvantitatív (kérdőíves) kutatást* terveztünk. A célcsoport itt is a SZIE GTK hallgatóit jelentette, de nagyobb mintán és az eredményeket statisztikailag is értékeljük.

Az említett későbbi, nagyobb kutatási projekt a jelenlegi kiterjesztését jelenti, mind a demográfiai jellemzőket, mind a mintanagyságot tekintve. Bízunk benne, hogy itt szerzett tapasztalatokat hasznosítva megfelelő forrásokat tudunk biztosítani ehhez.

3. Eredmények

3.1. A szekunder kutatás eredményei

Az irodalom feldolgozása mindjárt a kutatás elején *két meglepetést* hozott:

- A témakör irodalma *rendkívül gazdag* mind nemzetközi, mind hazai forrásokat tekintve. Nemzetközi szinten foglalkozik a nyugdíjrendszerek működésével és reformjaival a Világbank, az OECD, az IMF, az Európai Unió, az országok statisztikai hivatalai és más szervezetei, természetesen egyetemek és kutatóintézetek, szinte vég nélküli a sor. Hazai szinten a KSH, az MNB, a gazdasági és más kutatóintézetek, az egyetemek, a gazdasági sajtó termékei említhetők, de itt is folytatható lenne a sor. (Természetesen itt a tudományos

szemléletű, igényes forrásokról beszélünk, és nem a napi sajtó rövid, gyakran „bulvár ízű” cikkeiről.)

- A témakör irodalma *szinte kizárólag ökonómiai, gazdaságmatematikai, statisztikai szemléletű*. Kivételek azért vannak, ilyen például ATKINSON és szerzőtársai (2012) tanulmánya, ami egy OECD kiadvány, és a nyugdíjrendszerek reformjainak kommunikációjáról ismertet összefoglaló elveket és esettanulmányokat.

Kutatásunk során átfogó nemzetközi tanulmányokat, sok ország nyugdíjrendszerének elemzését olvastuk el, dolgoztuk fel. Ebben a cikkben (illetve a konferencia előadásában) Magyarországon kívül bemutatjuk Németország, Lengyelország, Svédország és Japán nyugdíjrendszerét. Választásunkat a területi korlátokon túl magyarázza, hogy a német, a lengyel, a svéd példa szintén EU-beli; hogy Lengyelországgal sok tekintetben közös a múltunk; hogy Svédországot gyakran mintaként emlegetik; hogy Németország gazdasága az EU-ban meghatározó; és hogy a japán példa alapvetően eltérő történelmi, kulturális, gazdasági feltételek mellett valósul meg.

Nyugdíjrendszer Németországban

Németországban a kötelező állami nyugdíjrendszer egy pillérű, kereset alapú folyó finanszírozású rendszer. Ha ez időskorban nem nyújt megfelelő ellátást, további, rászorultság alapú járadékokat lehet igényelni a szociális támogatási rendszerből.

1. táblázat: A nyugdíjrendszer kulcs mutatószámai Németországban

mutatószám	érték
átlagos kereset:	45 952 EUR
nyugdíjkiadások a GDP %-ban	10,6%
várható élettartam születéskor	80,7 év
várható élettartam 65 év fölött	19,4 év
a 65 év felettiek %-os aránya	21,4%

Forrás: OECD (2015)

A *nyugdíjjogosultság feltételei* a következők: jelenleg 65 év 2 hónap a nyugdíjkorhatár. Minimum öt év járulékbefizetés után jár nyugdíj. A következő két évtizedben a nyugdíjkorhatár fokozatosan fel fog emelkedni 67 év fölé.

A *kereset alapú nyugdíjrendszer* pontozásos számítású. A hozzájárulás mértéke attól függ, hogy mennyit keres az egyén (e szerint számolják a pontokat). Nyugdíjazáskor visszamenőleg kiszámolják minden egyes évre vonatkozóan a pontszámokat, és ezt összesítik. Majd az így összegyűlt pontokat megtöbbszörözik az aktuális „nyugdíj pont érték”-nek megfelelően. (2014-ben 337, 68 EUR volt) A nyugdíj pont érték érvényes az újonnan nyugdíjba menőkre, és a már nyugdíjazottakra is. A nyugdíj pont értékét évente hozzáigazítják az aktuális GDP-hez. Ráadásul a „hozzájárulási faktor” számol az állami nyugdíj sémához való hozzájárulás mértékének változásaival és az önkéntes nyugdíj összetételével is. A hozzájárulás mértékének növekedése csökkenteni fogja a nyugdíj pont értékének a hozzáigazítását. A „fenntarthatósági faktor” pedig méri az egységes hozzájárulók változását az egységes nyugdíjasokhoz viszonyítva, ami ugyancsak kapcsolódik a pont értékek lehetséges változásaihoz.

Az indexálási formula e két faktora megváltoztathatja, a hozzáigazítás mértékét, ami várhatóan 14%-kal alacsonyabb növekedést fog eredményezni a nyugdíj pont értékekben a GDP-hez kapcsolódóan hosszútávon. Továbbá a hozzájárulási arány növekedése limitálva lesz a jelenlegi

18,9%-ról, 22%-ra. Ez a számítási mód kissé különbözik az új letelepülők esetében, de a különbség hosszú távon eltűnik, ahogy a keresetek összehangolódnak.

A *szociális alapú támogatások* úgy valósulnak meg, hogy ha a az időskori jövedelemforrások nem elegendőek, további támogatásokat lehet igényelni. Ezek az „elsődleges szükségleteket” hivatottak kielégíteni. Ennek a támogatási összegét úgy állapítják meg, hogy kiszámítják az egyéni szükségletek és a háztartás bevételeinek különbségét. Ez az „átlagos szükséglet” 8724 Euro per fő volt 2012-ben, azok között az ellátottak között, akik megkapták ezt a szolgáltatást.

Létezik *önkéntes magánnyugdíj* is, melyet bankok, biztosító társaságok vagy befektetési alapok segítségével lehet összegyűjteni. (Ezt Riester nyugdíjnak hívják.) A Riester nyugdíj adó és állami támogatást élvez. (A modell 4% hozzájárulási mértéket feltételez.)

Nyugdíjrendszer Lengyelországban

Lengyelországban a nyugdíjrendszer két pillérű (NDC és DC rendszer). 2014 óta a tőkefedezeti rendszer önkéntes, azaz a dolgozók választhatnak, hogy miként osztják el a hozzájárulásukat (megtakarításukat) a DC és NDC rendszer között.

2. táblázat: A nyugdíjrendszer kulcs mutatószámai Lengyelországban

mutatószám	érték
átlagos kereset:	42360 PLN
nyugdíjkiadások a GDP %-ban	10,8%
várható élettartam születéskor	76,3 év
várható élettartam 65 év fölött	17,4.év
a 65 év felettiek %-os aránya	15, 3%

Forrás: OECD (2015)

A *nyugdíjjogosultság feltételei* a következők: 2014-ben 65 év 3 hónap volt a nyugdíjkorhatár férfiaknak, és 60 év három hónap nőknek. (Mind a férfiaknál, mind a nőknél ezt 67 éves korra akarják növelni; nőknél 2040-re, férfiaknál 2020-ra.) Minimum 21 év járulékbefizetés után jár a minimum nyugdíj (ami ugyancsak növekedni fog a jövőben.)

A nyugdíjrendszerben *a nyugdíjak meghatározásához két fiktív számla van*. A kereset 16,6%-a járulék formában a fő egyéni fiktív számlára kerül. A fiktív kamatláb a bértömeg növekedési rátájának felel meg, de nem lehet kevesebb, mint az infláció. (Ez 2000 óta van érvényben.)

A kereset 2,9%-a járulékként egy másik alszámlára kerül a tőkefedezeti elven működő társadalombiztosítási rendszerben (int he Social Security Fund /ZUS/). Az alszámlákba befutó hozzájárulások indexálása különbözik a már meglévő számlák hozzájárulásai szerint. Sőt, ez az örökségeket is figyelembe veszi. A fiktív növekedési ráta a nominális GDP növekedését követi az elmúlt öt évben.

A munkáltatók a bruttó keresetük 2,92%-át optimálisan tudják elosztani a DC (hozzájárással meghatározott) rendszerben (OFE) 2014 februárjától a *magánnyugdíjpénztárak* nettó eszközeinek 51,5%-a átkerült a Társadalombiztosítási Intézetbe (ZUS). Emellett, akik úgy döntöttek, hogy maradnak a magánnyugdíjpénztárakban, azok fokozatosan fognak átkerülni az állami rendszerbe a nyugdíjazási kor előtt 10 évvel. A magánnyugdíjpénztárak működés módjának változásai mellett a vagyon kifizetésének számolási módja ezekben az alapokban lett kialakítva. A DC nyugdíjak kiszámolását és kifizetését a Szociális Biztosító Intézet végzi, mintegy a NDC résszel való kombinált ellátást.

Nyugdíjazáskor a felhalmozott fiktív tőkét egy „g” értékkel osztják, ez képezi majd a nyugdíj hozamot. A „g” érték a várható átlagos élettartam a nyugdíjazás évében: ez az eljárás megegyezik a

tőkefedezeti rendszerekben használt annualizálással. A „g” érték kiszámolásához a központi statisztikai hivatal „halandósági táblázatát” használják.

A hozzájárulások és a nyugdíjképes keresetek legmagasabb értéke 2,5 szerese az előző naptári év átlagos bázis összegének. 2014-ben a tető 112 380 PLN volt. A nyugdíj hozamokat rendszeresen indexálják az inflációnak megfelelően. Az indexálás lefedi azokat a nyugdíj hozamokat, melyek indexálás dátuma előtti időszakban lett összegyűjtve. Az indexálás minden hozamra kiterjed. Bizonyos években ettől eltérő számítások is történhetnek (mint például 2012-ben). 2013-ban a nyugdíjak indexálási rátája 104% volt, 2014-ben 101,6%.

A folyó finanszírozású (pay-as-you-go) rendszerben van *minimum nyugdíj*. Az öregségi nyugdíj minimális értéke 2014 márciusban 844.45 PLN volt. Az új nyugdíj rendszerben az állami költségvetésnek kell finanszíroznia a minimum nyugdíjat, és akkor kerül kifizetésre, ha a teljes kötelező öregségi nyugdíj alacsonyabb, mint a minimum.

Nyugdíjrendszer Svédországban

A svéd nyugdíjrendszer áll egy folyó finanszírozású rendszerből (PAYG), egy felosztó-kirovó rendszerből (DB) és egy hozzájárulással meghatározott rendszerből (DC). A nyugdíjrendszer működési tervei széles körben figyelembe veszik mind a hozzájárulási mind a juttatási elemeket. A mai svéd nyugdíjrendszert a parlament 1994-ben fogadta el, az új rendszer 1999-ben lépett életbe. Az új rendszer az 1954 után születettekre kötelezően vonatkozik (az 1937 előtt születettek megmaradt a régi rendszer), a többiek esetében pedig átmenet van a két rendszer között (HUTVÁGER, 2013).

A *nyugdíjjogosultság feltételei* a következők: A jövedelem alapú nyugdíjak nyugdíjkorhatára 61 év. A garantált nyugdíjak 65 éves kortól érhetőek el, és legalább 3 éves svédországi helyben lakást követelnek. A maximális garantált nyugdíjak csak 40 éves ott tartózkodástól kaphatók meg, és rövidebb tartózkodási időszak esetén a nyugdíjak arányosan csökkennek.

3. táblázat: A nyugdíjrendszer kulcs mutatószámai Svédországban

mutatószám	érték
átlagos kereset:	407 974 SEK
nyugdíjkiadások a GDP %-ban	7,4%
várható élettartam születéskor	81,7 év
várható élettartam 65 év fölött	19,9 év
a 65 év felettek %-os aránya	20,0%

Forrás: OECD (2015)

Nyugdíjjárulékként minden biztosított a bére 7%-át, a foglalkoztatója 10,21%-át, ketten összesen a bruttó bér 17,21%-át fizetik, ami az egyéni nyugdíjjárulékkal csökkentett bérhez viszonyítva 18,5%-os nyugdíjjárulékot jelent. Ebből 16% kerül az egyéni számlákon jóváírásra és négy állami nyugdíjalap között egyenlő arányban szétosztva (a nyugdíjkifizetéseket is ezekből az alapokból teljesítik), 2,5% pedig az egyén által választott befektetési alap valamelyikébe kerül, ahol a nyugdíjazásáig befektetik, a ténylegesen elért hozamot jóváírják. A befizetett járulékok nagyobbik része tehát tulajdonképpen egy felosztó-kirovó rendszert finanszíroz, utóbbi pedig egy tőkésített részt (ún. prémium nyugdíj). A svéd nyugdíjbiztosítás *alapvetően önfenntartó*. Annak érdekében, hogy a jelenleg 16%-os mértékű járulékot ne kelljen emelni, bizonyos demográfiai és gazdasági körülmények hatásai ellen működik egy kiegyenlítő mechanizmus a *hosszútávú egyensúly fenntartása* céljából. Ennek lényege, hogy olyan mértékben fogja vissza a jövőbeli kiadások emelkedését, amilyen mértékben a bevételek csökkennek; a bevételek szempontjából kedvező helyzetben ennek az ellenkezője is igaz.

A svéd modell tartalmaz egy *minimumnyugdíj-szabályt* is: azok számára, akiknek nincs, vagy nagyon alacsony összegű a nyugdíjuk, azok számára az állami költségvetésből – tehát nem a nyugdíjrendszerből, hanem adóbevételekből – egy maximált összegű ellátás állapítható meg.

Nyugdíjrendszer Japánban

Japánban jelenleg a magyarhoz sok tekintetben hasonló munkavállalói nyugdíjjárulék rendszer működik (employer based pension system – kosei nenkin). Az országnak az elkövetkezendő évtizedekben a demográfiai szerkezet gyors változásai következtében a kormányzati kiadások szignifikáns emelkedésével kell szembenéznie. Ha a fogyasztási adóból fedeznék a megnövekedett kiadásokat, akkor reformok nélkül a 2080-as évekre az adót 48%-ra kellene emelni (2010-ben ez 5%). Makrogazdasági modellezéssel kimutatható, hogy a jövedelemadó emelése sem járható út, mert ez a gazdaságra rendkívüli torzító hatást gyakorolna, és végül a munkaerő-kínálat csökkenéséhez vezetne. A költségvetési hiány gyorsan kezelhetetlenné válik, ha az átmenetet kölcsönből fedezik (KITAO, 2015a, KITAO, 2015b).

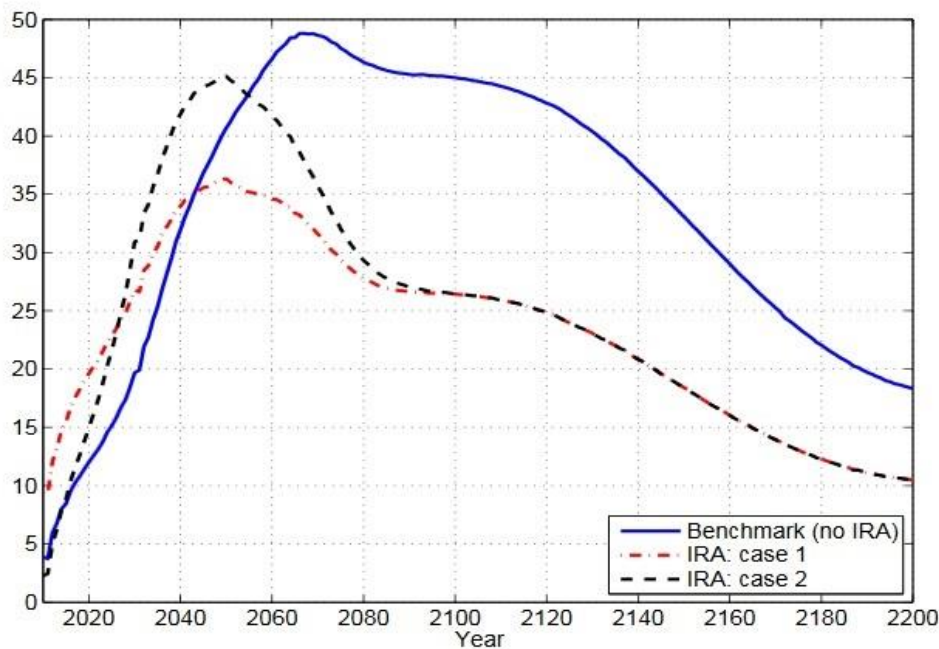
4. táblázat: A nyugdíjrendszer kulcs mutatószámai Japánban

mutatószám	érték
átlagos kereset	4,88 mJPY
nyugdíjkiadások a GDP %-ban	10,2%
várható élettartam születéskor	83,5 év
várható élettartam 65 év fölött	21,9 év
a 65 év felettek %-os aránya	26,4%

Forrás: OECD (2015)

Japán esetében röviden bemutatjuk a kétségkívül fontos, sőt megkerülhetetlen ökonómiai elemzések eredményeit is. A modellezési eredmények azt mutatják, hogy Japánban elkerülhetetlen egy olyan költségvetési politika kialakítása, ami csökkenti a kiadásokat. Lehetséges megoldás lenne az egyéni nyugdíjszámla (individual reirement system – IRA) bevezetése, amiben az alkalmazottak jövedelmük egy részét a nyugdíjszámlára befizetik. Ezt a tőkét a termelésbe befektetik, hosszú távon növelve a gazdaság aktivitását.

1. ábra: A fogyasztási adó mértéke IRA nélkül és IRA mellett (1. és 2. átmeneti eset)

Consumption tax rate 2010-2200: models with and without IRA

Forrás: KITAO (2015a)

A modellszámítások viszonyítási alapja a jelenlegi nyugdíjrendszer megtartásának jövője (IRA nélküli helyzet, benchmark). A 2010. évi állapotból kiindulva, egyensúlyi állapotot modellezik az átmenet időszak folyamán. A számítások szerint a fogyasztási adó meredeken emelkedik, és eléri a 49%-os csúcst a 2060-as években. Ezt követően csökken ugyan, de több mint 40 évig 40% felett marad (!) a 2130-as évek elejéig.

Az egyéni nyugdíjszámla bevezetése azt eredményezné, hogy a munkavállalók jövedelmük egy részét külön számlán megtakarítják és gyűjtik azért, hogy fedezzék kiadásaikat a nyugdíjba vonulás után. Az IRA számlákon gyűjtött vagyont befektetik, és ez hozzájárul a termeléshez mint tőkeinput. A modellben 40 éves fokozatos átmenetet feltételeznek, és a nyugdíjrendszer két részből áll: alapvető nyugdíjellátás a kormányzat által nyújtva és a saját nyugdíjszámla kifizetései. Azzal számolnak, hogy a munkavállalók fokozatosan növelve végül a jövedelmük 9%-át gyűjtik IRA-ban. Ugyanezen 40 évben párhuzamosan a jövedelemadókat 9 százalékponttal csökkentik. A költségvetési egyensúlyt a fogyasztási adó változtatásával biztosítják.

Az átmenet megvalósítására sokféle lehetséges út van, két változatot elemeznek a cikkben részletesen: 1. átmeneti eset: az IRA bevezetésekor azonnal megszüntetik az állami nyugdíjalapba történő nyugdíjjárulék kumulációt; 2. átmeneti eset: az IRA bevezetés után az átmeneti időszakban fokozatosan szüntetik meg az állami nyugdíjalapba történő nyugdíjjárulék kumulációt. Az vizsgálati eredményeket szemlélteti az 1. ábra.

A számítások azt mutatják, hogy a fogyasztási adókulcsok az átmenet kezdeti időszakában magasabbak mindkét IRA változatban, de végül az adók sokkal alacsonyabb szintre állnak be mint a benchmarknak tekintett IRA nélküli esetben. Az egyéni nyugdíjszámla bevezetésének tehát két alapvető hatása lesz. Először, az egyének erősebb ösztönzést éreznek, hogy megtakarítsanak nyugdíjra. A megtakarításokat befektetik a termelésbe, aminek eredménye erősebb gazdaági

tevékenység, magasabb bér és magasabb fogyasztás. Másodsor, az állami költségvetés terhei jelentősen csökkennek, ami az átmenet végére a fogyasztási adó jelentős csökkentésével járhat

Nyugdíjrendszer Magyarországon

Jelenleg a kormányzati kiadások legnagyobb hányadát a nyugdíjkiadások teszik ki az OECD országokban. Magyarországon 2015-ben a GDP 10%-a volt, és ez elkövetkezendő években ez növekedni fog. Nemzetközi összehasonlításban ez kiemelkedően magas, az OECD országok átlaga mindösszesen 7,9%. (OECD, 2015). Az eltérés elsősorban annak köszönhető, hogy kizárólag egypilléres a nyugdíjrendszerünk, azaz egy állami felügyeletű, adóbevételekből, felosztó-kirovó elven finanszírozott, minden állampolgár számára egy forrásból táplálkozó rendszer. Ehhez képest, ahol a nyugdíjreformok már megtörténtek – három vagy többpilléres nyugdíjrendszerre álltak át – tehát nemcsak állami ellátás létezik (első pillér), hanem foglalkozás alapú nyugdíj (második pillér) és önkéntes, magán nyugdíj (harmadik pillér) is. (Ezt az elkülönítést először a World Bank 1994-es publikációja tette, és a legtöbb OECD ország átvette a hármas felosztást.) GÁL–SIMONOVITS (2012) a magyar nyugdíjrendszer éves hozamrátáit értékeli. Nyilvánvaló, hogy a növekvő nyugdíjkifizetések egyre nehezebb terhet rónak a kormányra, így szükséges, hogy Magyarországon is megtörténjenek a reformok.

5. táblázat: A nyugdíjrendszer kulcs mutatószámai Magyarországon

mutatószám	érték
átlagos kereset	3,01 mHUF
nyugdíjkiadások a GDP %-ban	10,0%
várható élettartam születéskor	74,5 év
várható élettartam 65 év fölött	16,4 év
a 65 év felettiek %-os aránya	17,6%

Forrás: OECD (2015)

HABLICSEKNÉ (2014) a magyar nyugdíjrendszer demográfiai szemléletű (várható élettartamokra alapozott) elemzését adja, és szintén igazolja, hogy a reformok elkerülhetetlenek. Magyarországon is problémát jelent az öregedő társadalom jelensége, és a nyugdíjhiány már most is érzékelhető. Ha szembeállítjuk az átlagos kereset alapján a Társadalombiztosítási Alapba befizetett összegeget az átlagos nyugdíjjal, akkor a nyugdíjhiány havonta és személyenként több mint 40000 Ft.

Magyarországon 2010. november 1. és 2011. december 31. között a magánnyugdíj pénztárakba történő minden nyugdíjjárulék befizetést felfüggesztettek, és az összes járulékot átírányítják az állami nyugdíj rendszerbe. Tagoknak el kellett dönteni 2011. január 31-ig, hogy maradnak-e a magánnyugdíj rendszerben, vagy visszalépnek pay-as-you-go állami nyugdíjrendszerbe. A magánnyugdíj pénztári tagnak lehetősége van fizetni a személyi számla tagsági díjat (de nem hozzájárulást) a magánnyugdíjpénztárnak. A második pillért tehát lebontották.

A nyugdíjrendszerek átalakítása során használt lehetséges kommunikációs eszközök

A kormányok szerte a világon egyre nagyobb figyelmet fordítanak, a fogyasztók megfelelő informálására és oktatására, hogy a fokozódó komplexitású pénzügyi döntéseiket minél megalapozottabban hozhassák meg. Különösen igaz ez a nyugdíjak területén, ahol a reformok következményeként egyre nagyobb szerepet kapnak a magánnyugdíj pénztárak, illetve az egyéni megtakarítások.

Tekintve a téma komplexitását, a kampány során „kapcsolati marketing” eszközeit érdemes hasznosítani, hiszen ez egyesíti magában az ügyfelek megszerzését és megtartását. Az ügyfelekkel való kapcsolat várhatóan hosszú ideig fennáll, és nemcsak egy ügyletre korlátozódik. Ennek következtében a kampánnyal kapcsolatos ügyfélszolgáltatnak, a minőségnek és a változások, illetve az új szolgáltatások nyújtotta előnyöknek nagyon nagy a jelentőségük, szemben a reklámfogásokkal (LITTLE – MARANDI, 2005).

A nemzetközi szakirodalom számos olyan hatékony kommunikációs modellt és példát mutat be, mely segíteni tudja a nyugdíjreform kampányokat. A tapasztalatok szerint egy kampány sikeressége attól függ, hogy a járulékbefizetők számára képe-e időszerű, reális és mérhető célokat állítani, melyek megvalósíthatók, költséghatékonyak és innovatív módon, a maximális hatást tudják elérni. Fontos továbbá, hogy célzott legyen a kommunikáció, és tiszta üzeneteket tartalmazzon (ATKINSON et al., 2012).

Amint azt a OECD "Ajánlás a pénzügyi oktatásban jó gyakorlatokra a magán nyugdíjak területén" tanulmányban is kifejtésre került, egyértelműen kell megmagyarázni a nyugdíjreformok lényegét, az egyéni felelősség fokozódó kényszerűségét, a demográfiai változások okozta egyéni megtakarítások szükségességét. Mindeközben törekedni kell az átláthatóságra, hogy fennmaradjon a bizalom és az elköteleződés az új rendszer mellett.

Jellemzően 6 olyan tényező van, melyet figyelembe kell venni, illetve folyamatosan monitorozni kell a kampány során:

- Mire irányul a változás – a kampány az egész reformot magyarázza, vagy annak csak egy/néhány részletét emeli ki.
- Célközönség: általánosságban szólítja meg az embereket a kampány, vagy alcsoportokba sorolják az érintetteket, és specifikus, szegmentált kommunikáció kerül kialakításra.
- Ki szervezi a kampányt? Rendszerint ezt egy kormányzati szerv végzi, de gyakorta megtörténik, hogy egy kommunikációs ügynökség kapja meg a feladatot. Néhány esetben a Nemzeti Bank a szervező.
- Kik a legfontosabb stakeholderek? Nyilvánvalóan ezekkel folyamatosan egyeztetni kell a legfontosabb célokról és a kivitelezésről, az esetleg megjelenésük formai és tartalmi részéről.
- A kampány tervezett és valós időintervalluma.
- Ki állja a költségeket? Legtöbb esetben a kormány, de megtörténhet, hogy az egyes stakeholderek – akiknek üzleti hasznuk származik a változásokból –, ugyancsak finanszírozóvá válnak.

Fontos továbbá, hogy a megfelelő sajtóorgánumon keresztül jusson el az információ a célközönséghez. Nem részletezve itt az egyes lehetőségek előnyeit és hátrányait, a következő csatornák jöhetnek szóba: saját weboldal; egyéb internetes felületek; nyomtatott anyagok, média, hirdetőtábla reklámok, tömegközlekedés felületei; közterületek; közösségi média; mobil telefon reklámok.

Végül kiemeljük a kommunikációs kampányok legtöbbet idézett három fő kihívását: 1. érdektelenség a téma iránt (ez kifejezetten a fiataloknál probléma); 2. a téma vélt vagy valós összetettsége; 3. a pénzügyi tudatosság alacsony színvonala.

3.2. A kvalitatív kutatás eredményei

Amint azt a módszertan részben említettük, a minta a SZIE GTK hallgatói köréből származik. Az interjúk Gödöllőn és Budapesten történtek (a gödöllői és a budapesti képzési helyen), jellemzően 2015 májusában. Összesen 30 hallgatót kérdeztünk meg, nappali és levelezős hallgatót (16 lány és 14 férfi, életkoruk 21-32 év közötti), az interjúk átlagosan 10-15 percesek voltak.

Mivel a megkérdezettek a SZIE GTK hallgatói voltak (logisztika szak, gazdálkodás és menedzsment szak, marketing szak), ezért az interjúalanyok kiválasztásában erre az alapsokaságra jellemző arányokat igyekeztük követni. Az interjúk nyugodt körülmények között zajlottak, jellemzően órák előtti vagy utáni időpontban, külön teremben (tanterem, tanári szoba). A hallgatók a hangfelvétel lehetőségét nagy többségben a kutatás kezdetén nagyon határozottan elutasították, ezért az interjúvezető mellett egy részletes jegyzetet készítő személy is jelen volt (PhD hallgató). Egy-egy interjú után az interjúvezető és a jegyzetelő egyeztetett saját feljegyzéseiről. A válaszadási hajlandóság személyenként (képzési hely, BA/MSc, nappali/levelező) nagyon különböző volt, de általános elfogadási/elutasítási tendenciákat gyakorlatilag nem lehet megállapítani.

Az interjú vázlata a következő volt:

- az interjú témájának, céljának ismertetése, névtelenség, önkéntesség, bizalmas kezelés
- mit tud a nyugdíjak bevezetéséről, a jelenlegi magyar nyugdíjrendszerről
- hallott-e, olvasott-e a nyugdíjakkal kapcsolatos problémákról Magyarországon vagy/és nemzetközileg
- milyen jövőbeli változásokra számít
- mennyire tartja magát tudatosnak a pénzügyeiben, hogyan gazdálkodik pénzével
- hogyan képzei el, hogy miből él meg saját nyugdíjas éveiben
- köszönet, búcsúzás

Az interjúk tartalma általában nagyon hasonló volt. Kevés kivételtől eltekintve elég nagy a tájékozatlanság a hallgatók körében; az információk forrása elsősorban a rokon, baráti környezet. Az megtervezett kérdéssorrendet is nehezen lehetett tartani, mert a válaszadók maguktól áttértek későbbi témára, vagy visszatértek az előző kérdésre. Ekkora mintán és ennyi szegmensben (képzési hely, képzési szint, tagozat, nem) statisztikailag igazolható különbség nem mutatható ki, talán annyi érzékelhető, hogy a pénzügyi tudatosság inkább a levelezős hallgatóknál mutatható ki (ők idősebbek és általában már dolgoznak). Négy fő határozottan említette, hogy ő külföldön képzei el a jövőjét.

A feljegyzett válaszokból néhány jellemző (*milyen változásokra számít, miből él meg stb.*):

Remélhetőleg a nyugdíjpénztáramba félretett takarékaimból és egyéb befektetésekből.

Megtakarításaimból kívánom majd fedezni nyugdíjas éveimet.

Életbiztosításból.

Nem lesz már állami nyugdíj.

Magánnyugdíjpénztár + remélhetőleg az állam kitalál majd valamit.

Magánvállalkozás bérbeadása és abból befolyó biztos bevételi forrásnak egy részét beforgatni, másik részéből meg eltartani a családjunkat

Sehogy, vagy megtakarításból

Magánnyugdíj. Az állami nem valószínű. Ahhoz kéne egy jó bruttó is. Hát nincs!

Már most meg kell alapoznunk, hogy nyugdíjas éveinkben miből akarunk megélni, de leginkább arra tippelünk, hogy a nyugdíjas éveket sem fogjuk megélni.

Szerintem nem sok nyugdíjunk lesz, csak jobban ki fogják tolni az életkori határt.

A nyugdíj mellett alkalmi munkákat, például bébiszitterkedést, ilyesmiket vállalnék.

Nem lesz nyugdíjunk, de tartalékunk se, mert nem biztosít tartalékot a normál fizetés.

Egyelőre ötletem sincs.

Csak remélni tudom, hogy nem lesz olyan rossz, mint mondják.

Mivel pénzügyi téren dolgozom, nagyon hamar tudomást kapok ezekről. Nem ért váratlanul.

Remélem hogy lesz nyugdíjunk....

Az állami nyugdíjból sehogy.

Valószínűleg a külföldön összedolgozott és félrerakott pénzemből (kint kívánok megőregedni Németországban vagy Ausztriában)

Dolgozni fogunk halálunkig ha így haladunk

Szerintem marad a nyugdíj.

Nem lesz már nyugdíjunk azt mondják.

Fogalmam sincs. Remélem, mire odakerülök, addigra lesz annyi megtakarításom, hogy ha szerényen is, de meg tudjak élni. Mindenesetre én bizakodom a pozitív változásban, de remélem, azért a nyugdíjkorhatárt nem tolják ki nyolcvanöt évre.

Már fiatalon elkezdek félrerakni a későbbi évekre.

Az az elképzelésem, hogy mire én nyugdíjas leszek, nem fogok kapni nyugdíjat.

Gyermekeink eltartanak majd.

Nyugdíjasként is dolgoznunk kell majd, amíg tudunk, legalább 4 órában. Esetleg vállalkozóként.

Mindenképpen egy nyugdíj előtakarékossgot szeretnének elindítani.

Megtakarításokból és magánnyugdíjalapba fizetett összegekből állna a nyugdíjam, az állami nyugdíj nem opció számomra, nem bízom abban, hogy olyan összeget fizetnének, amiből meg lehetne élni.

Öngondoskodás, tartalékképzés és befektetések.

Hosszú távú, rendszeres megtakarítások

A gyerek is és a szülők is egyaránt segítik egymást.

Addigra már a saját vagyon, amit felhalmoztam, a gondolataim és munkám által, fogja biztosítani a megélhetést számomra és a családom számára is. Nem a nyugdíj.

Meglátásunk szerint, az állami nyugdíjrendszerre már nem támaszkodhatunk, magunknak kell gondoskodnunk ellátásunkról.

Félretett, megspórolt pénz, de úgy gondolom, hogy ahogy a helyzetet látom, a korombeliek nem igazán lesznek már nyugdíjasok.

A mi generációnknak már nem lesz nyugdíja, nem lesz, aki kitermelje.

Megtakarítás, önkéntes nyugdíjpénztár

Különböző ingatlanok bérbe adásából.

Hosszú távú befektetés, ingatlan vagyon ki/eladása.

Nincs elképzelésünk. Már a szüleink sem tudják, miből fogják eltartani magukat idős korukban.

Semmilyen, mindenki azt mondja, hogy éhen fog halni a híd alatt.

Leginkább arról szoktunk beszélni, hogy lesz-e még egyáltalán nyugdíj, mire odáig eljutunk, vagy csak a sírból lehet majd nyugdíjba menni.

3.3. A kvantitatív kutatás eredményei

A SZIE GTK hallgatók körében kérdőíves kutatást is szerveztünk. A megcélzott minta eredetileg 200 fős volt, de végül a Neptun oktatási rendszeren keresztül közel 600 aktív hallgatónak küldtünk ki a kérést és a linket (internetes kérdezés) a kérdőív kitöltésére vonatkozóan. A bevezetőben természetesen utaltunk arra, hogy ez egy tudományos projekt része, a kérdőív névtelen, és a benne szereplő válaszokat kizárólag összesítésre használjuk. A kitöltésre kétszer szólítottuk fel az érintetteket, a beérkeztetést végül 2016. június 30-án zártuk.

A kérdőív fontosabb kérdései/témakörei a következők (a teljes kérdőív kitöltése tesztelésünk szerint 5-7 perc):

Foglalkoztatja-e, hogy mekkora lesz a leendő nyugdíja? (1-5 skála)

Mi a jelenlegi nyugdíj korhatár férfiak és nők esetében?

Mit gondol, hogy átlagosan hány évig él egy férfi/nő Magyarországon?

Mit gondol a GDP hány százalékát költi Magyarország nyugdíjakra?

Van-e megtakarítása? Ha igen, milyen célból?

A munkahelyi nyugdíj levonásokon kívül van-e valamilyen nyugdíj előtakarékossga? Ha igen, milyen formában?

Van-e, és ha igen, milyen mértékben nyomasztja Önt valamilyen tartozás?

Mely rádiókat hallgatja, illetve mely TV csatornákat nézi jellemzően? A nap mely szakaszában? Milyen újságokat, internetes portálokat szokott olvasni?

Értékelje az alábbi kijelentéseket 7 fokozatú skálán, hogy mennyire ért egyet az adott állítással! (Itt a pénzügyi tudatosságra vonatkozó 28 állítás következett.)

Demográfiai kérdések (nem, kor, iskolai végzettség, lakhely, családi állapot, a jövedelmek forrása).

A beérkezett kérdőívek közül végül 89 db volt megbízhatóan értékelhető (a Szerzők megjegyzése: az oktató/hallgató kapcsolat és a kétszeri megszólítás után nagyobb mintára számítottunk). A minta demográfiai megoszlása:

Nem: 56 nő, 33 férfi;

Legmagasabb befejezett iskolai végzettség: középiskola = 49 fő (ők a BA-sok), főiskola/BA/BSC = 30 fő, egyetem/MA/MSc = 10 fő (ők a másoddiplomások);

Korcsoport (az életkort évben kértük megadni, többszöri elemzés után végül a következő csoportokat határoztuk meg): 19-25 év = 58 fő, 26-30 év = 20 fő, 30 év felett = 11 fő.

Ebben a tanulmányban néhány fontosabb (statisztikailag is igazolt) eredményt mutatunk be.

A vizsgálat módszere a variancia-analízis, illetve kategorikus válaszok esetén khi-négyzet próba.

Kérdés: Foglalkoztatja-e, hogy mekkora lesz a leendő nyugdíja?

(egyáltalán nem=1, kicsit=2, közepesen=3, nagyon=4, nagyon nagy mértékben=5).

6. táblázat: Leendő nyugdíj – korcsoport

korcsoport	átlag
19-25 év	3,28
26-30 év	3,05
30 év felett	4,18
teljes minta	3,34

Forrás: Saját kutatás

Látható (és érthető), hogy a harmadik, a legidősebb korcsoport értékeli erősen legfontosabbnak a kérdést (Sig=0,026). Megjegyzendő, hogy csak a két fiatalabb korcsoportot elemezve az átlagkülönbség (3,28 és 3,05 között) nem szignifikáns (Sig=0,451)

7. táblázat: Leendő nyugdíj – nem

korcsoport	átlag
nő	3,54
férfi	3,00
teljes minta	3,34

Forrás: Saját kutatás

A nők tehát szignifikánsabban magasabbra értékelik a kérdést (Sig=0,026).

Nincs statisztikai különbség a demográfiai változókat tekintve a következő kérdésekben:

Van-e megtakarítása? igen/nem Teljes minta= 55,1%

Van-e nyugdíj előtakarékossága? igen/nem Teljes minta= 9%

Nyomasztja-e Önt valamilyen hiteltartozás? igen/ nem Teljes minta= 15,7%

Kérdések: Pénzügyi tudatosságra vonatkozó állítások értékelése 1-7 skálán (1=egyáltalán nem értek egyet, 7=teljes mértékben egyetértek)

Statisztikailag igazolható szignifikáns különbségek demográfiai csoportok szerint:

8. táblázat: Pénzügyi tudatosság – nem

Állítás	nő	férfi	teljes	Sig =
Az emberek azt mondják, hogy túl nagy hangsúlyt fektetnek a pénzre.	2,41	3,27	2,73	0,019
A pénzt mások befolyásolására használom.	1,38	2,24	1,70	0,004
Néha dicsekszem, hogy mennyi pénzt keresek.	1,73	2,39	1,98	0,033
Most megtakarítok, hogy felkészüljek idős koromra/váratlan eseményekre.	3,09	4,36	3,56	0,010
Amikor megvásároltam valamit, sokszor utólag bosszant, hogy sokba került.	3,89	2,79	3,48	0,012
Rendszeresen vadászom az akciókat.	3,93	2,61	3,44	0,002

Forrás: Saját kutatás

9. táblázat: Pénzügyi tudatosság – korcsoport

Állítás	19-25	26-30	30 +	teljes	Sig =
Gondterhelt vagyok, ha pénzről van szó.	3,09	4,20	4,36	3,49	0,018
Jellemzően ideges vagyok, ha nincs pénzem.	4,03	4,00	6,09	4,28	0,030

Forrás: Saját kutatás

A nem és a korcsoport szerinti különbség „a várakozásoknak megfelelő”. A fiatalabbak nem aggódnak a pénzügyek miatt, a legidősebbek pedig nagyon. A férfiak magukat tervezőnek, átgondoltnak vallják, a nők pedig spórolnak, akcióznak.

4. Következtetések és javaslatok

Az OECD és az EU-s tanulmányok nagy számban arra mutatnak rá, hogy az országok többségében hosszú távon megkerülhetetlen a jelenlegi nyugdíjrendszer átalakítása. Erre a teljes lakosságot, de különösen a fiatalokat fel kell készíteni. A nyugdíjhiány a társadalom minden rétegét érintő kihívás, de ha időben elkezdik a rendszeres megtakarításokat, akkor ez nem jelent elviselhetetlen terhet.

Kismintás kutatásunk egyértelműen bizonyítja, hogy a megkerülhetetlen ökonómiai szemléletű makrogazdasági elemzések mellett azonban szükség van olyan átfogó (reprezentatív) kutatásokra is, amelyek kimutatják a társadalom különböző rétegeinek, csoportjainak nyugdíjjal kapcsolatos attitűdjeit és kompetenciát is, és feltárják a meggyőzéshez használható kommunikációs eszközöket.

Irodalomjegyzék

- Atkinson, A. et al. (2012): Lessons from National Pension Communication Campaigns, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 18, OECD Publishing.
- Gál R. I. – Simonovits A. (2012): A magyar nyugdíjrendszer éves hozamrátái. *Közgazdasági Szemle*. 59 (9) 963-987.
- Hablicsekné Richter M. (2014): A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandósága a főbb ellátástípusok szerint. PhD értekezés. SZIE Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Gödöllő.
- Hutvágner I. (2013): A svéd és a német nyugdíjrendszer összehasonlítása. ELTE TTK (szakdolgozat). Budapest.
- Kitao, S. (2015a): Pension reform and individual retirement accounts in Japan. *Journal of The Japanese and International Economies*. 38 111-126.
- Kitao, S. (2015b): Fiscal cost of demographic transition in Japan. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 54 37-58.
- Little E. – Marandi E. (2005): Kapcsolati marketing. Akadémia Kiadó, Budapest. (Eredeti mű címe és megjelenési éve: „Relationship Marketing Management”, 2003)
- OECD (2015): Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators, *OECD Publishing*. Paris. (http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en)
- Recommendation on Good Practices for Financial Education Relating to Private Pensions. Letöltés helye: www.oecd.org/daf/pensions. Letöltés ideje: 2016. júne. 1.